

ДО ЮВІЛЕЮ АНТОЛОГІЇ «РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ»

ЦЬОГО року виповнюється 50 років з часу виходу у світ першого видання антології «Розстріляне відродження» – знакової книги української діаспори. Її автор Юрій Лавріненко – літературознавець, публіцист, есеїст, критик, редактор, дослідник, бібліограф, присвятив цій темі більшу частину свого творчого життя. До антології ввійшли короткі есеї та твори діячів української культури, які були або розстріляні, або «нестрачені, але позбавлені свободи творити». Це квіт української культури ХХ ст.: Павло Тичина, Максим Рильський, Яків Савченко, Дмитро Загул, Михайль Семенко, Олекса Слісаренко, Микола Зеров, Василь Еллан (Блакитний), Майкл Йогансен, Володимир Сосюра, Володимир Свідзінський, Павло Филипович, Тодосій Осьмачка, Гео Шкурупій, Дмитро Фальківський, Василь Бобинський, Михайло Драй-Хмара, Євген Плужник, Леонід Чернов (Малошійченко), Степан Бен, Микола Бажан, Марко Вороний, Василь Мисик, Олекса Влизько, Кость Буревій (Едвард Стріха), Микола Хвильовий, Валер'ян Підмогильний, Григорій Косинка, Іван Сенченко, Борис Антоненко-Давидович, Юрій Яновський, Остап Вишня, Микола Куліш, Андрій Ніковський, Юрій Меженко, Володимир Юринець, Олександр Довженко, Лесь Курбас, Михайло Грушевський.

Юрію Лавріненку належить авторство всіх есеїв про українське письменство, крім праці про відомого українського бібліографа, літературного та театрального критика Юрія Меженка. Її написав Володимир Міяковський – видатний історик, архівіст, бібліограф та літературознавець. Він у 1920-х роках добре знав Юрія Меженка – директора УНІКу (Українського науково-дослідного інституту книгознавства), брав участь у роботі секції «Історія книги» та друкувався у славетному часописі «Бібліологічні вісті». Есеї «Юрій Меженко» В. Міяковського – одне з перших досліджень літературознавчої спадщини відомого книгознавця.

Відзначаючи ювілей «Розстріляного відродження», потрібно згадати хрещеного батька антології – Єжи Гедройца – польського мислителя-гуманіста, громадського діяча, багаторічного редактора й видавця польського журналу «Культура», засновника Літературного інституту (Франція, Париж). Його захоплення Україною та українською проблематикою почалося ще у студентські роки і тривало все життя. На сторінках «Культури» систематично з'являлися матеріали про українське політичне та культурне життя, друкувалися твори як відомих українських письменників та поетів, так і початківців. Антологія «Розстріляне відродження» – один із кращих польсько-українських проєктів Єжи Гедройца.

У передмові до видання Юрій Лавріненко завдячував видавництву «Культура», «що зокрема своїм журналом того ж імені здобуло високу репутацію також і в українців, даючи ось уже дванадцять років гарні приклади польсько-українських взаємин. Воно трохи дивно, що перша спроба такої підсумкової антології літератури Розстріляне Відродження (цей термін був уперше вжитий мною 15 літ тому) видана українською

мовою не українцями, а поляками і коштом польського видавництва...».

Н. Казакова

До створення антології у різний спосіб (матеріально, інтелектуально, наданням матеріалів із власних архівів і книгозбірень) долучилися відомі письменники та літературознавці, громадсько-політичні діячі, митці: Іван Кошелівець, Юрій Шевельов, Григорій Костюк, Василь Барка, Микола Кузьмович, Володимир Порський, Святослав та Володимир Гординські, Йосип Гірняк, Василь Гришко та ін.

Праця Юрія Лавріненка стала відома й доступна широкому загалу українських читачів лише за часів незалежності. Наклади шести перевидань 2001–2008 рр. видавництва «Смолоскип» та Видавничого центру «Просвіта» мали б задовольнити потреби наукових та публічних бібліотек. Євген Сверстюк у післямові до 6-го видання так визначає вагомість антології: «Книжка “Розстріляне Відродження” була на рідкість яскравою зіркою в мороку 50-х років. Якби вона одразу в 1959 році упала на стіл студентів, учителів, науковців, то клімат нашого культурного довкілля значно змінився б. Якби вона мала поширення на початку 60-х років – це пролунало б громовим вибухом в шелесті формальних реабілітацій того часу. Справа в тому, що в статтях Юрія Лавріненка і у його виборі публікацій було саме те, що замовчувалося в авторів реабілітованих та вибірково публікованих – з таким розрахунком, «щоб нічого не вийшло», вживаючи виразу Салтикова-Щедрина».

Цікаві відомості про непрості обставини створення антології містить листування Єжи Гедройца і Юрія Лавріненка за 1957–1960 роки, опубліковане у книзі «Єжи Гедройц та українська еміграція». Юрій Лавріненко взявся до роботи, відкинувши всі власні проєкти. У стані безгрошів'я, скромних статків емігрантського життя ним творилася Праця, якій у подальшому судилося стати документом Епохи і Мистецьким творінням. У непростих умовах відбувався й процес видання. Однак попереду був найскладніший етап – розповсюдження антології. Юрій Лавріненко і Єжи Гедройц прагнули ознайомити з її матеріалами українство як поза межами України, так і в Україні. Різними шляхами – офіційними та нелегальними – потрапляли в Україну перше (паризьке) та друге (мюнхенське кишенькове) видання.

У післямові до перевидання антології Євген Сверстюк згадує цікавий факт про зачитаний її примірник, який належав Аллі Горській, а з часом був подарований нею Сергію Білоконю. Він зазначає: «Було б надзвичайно цікавим свідчення про час, якби тодішні читачі Розстріляного Відродження написали свої враження про прочитане. Але хто ж тоді міг признатися та ще й писати про таке!»¹.

Думається, що на сторінках «Бібліотечної планети» могла б відбутися цікава розмова про долю перших примірників антології та їхніх власників, про сприйняття видання сучасними читачами.

1. Сверстюк Є. Про «Розстріляне відродження»: (сучасні рефлексії) / Євген Сверстюк // Лавріненко Ю. Розстріляне відродження / Юрій Лавріненко. – 6-е вид. – К.: Смолоскип, 2008. – С. 957.